

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 10, Sayı/Issue: 1, Mart/March 2026]

Prof. Dr. Filiz KILIÇ'a Armağan

Hüsn ü Aşk'taki Kış Mevsiminin Sebki Hindi Ekseninde Değerlendirilmesi

Winter Landscapes in Sheikh Galib's Husn u Ask

Abuzer KALYON

Dr. Öğr. Üyesi • Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi • Polatlı Fen Edebiyat Fakültesi • Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

abuzer.kalyon@hbv.edu.tr | <https://orcid.org/0000-0003-0594-9920> | <https://ror.org/05mskc574>

Atıf | Citation: Kalyon, A. (2026). *Hüsn ü Aşk'taki Kış Mevsiminin Sebki Hindi Ekseninde Değerlendirilmesi*. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*,10(1), s. 286-301.

<https://doi.org/10.34083/akaded.1710301>

<https://izlik.org/JA22KC65WW>

Makale Bilgisi Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 30.05.2025

Date Recieved: 30.05.2025

Kabul Tarihi: 05.01.2026

Date Accepted: 05.01.2026

Yayın Tarihi: 30.03.2026

Date Published: 30.03.2026

Değerlendirme: Çift kör hakemlik

Review Reports: Double-blind peer review

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Conflicts of Interest: The author has declared no conflict of interest.

Fon Desteği: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Funding Support: The author has declared that no financial support was received for this study.

Etik Kurul Belgesi: Bu makale için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this article.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulmuştur.

Ethics Statement: Scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımı ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned with iThenticate software. No plagiarism was detected.

Telif Hakkı ve Lisans: Bu dergide yer alan makaleler [Creative Commons CC-BY-NC](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) lisansı altında yayımlanır.

Copyright&License: Articles in this journal are published under the [Creative Commons CC-BY-NC](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) license.

Etik Bildirim: adeddergi@gmail.com

Complaints: adeddergi@gmail.com

Öz

Osmanlı edebiyatının tasavvuf mensuplarından olan Şeyh Galib, mensubu olduğu tasavvufi hareket ve şiirlerinde Sebki-Hindî'yi ustaca işleyiş tarzı bakımından sanatından bahsettiren bir şahsiyettir. *Hüsn ü Aşk*'i, kısa sayılabilecek ömrünün gençlik devresinde kaleme almıştır. Yirmi altı yaşında böyle bir eserin meydana getirilişi, müellifin edebiyat ilmindeki vukûfiyetini gözler önüne sermektedir. Klasik Türk edebiyatının iddialı eserlerinden olan *Hüsn ü Aşk*'i Şeyh Galib'in de bir iddia üzerine kaleme almış olması son derece anlamlıdır. Eserdeki üslubun fevkalade akıcı bir şekilde cereyan etmesi esere apayrı bir hususiyet katmaktadır. Kısaca Şeyh Gâlib, klasik Türk edebiyatının mühim eserlerinden olan *Hüsn ü Aşk*'ta kış mevsimini Sebki-Hindî tesiriyle farklı bir tarzda kaleme alıp işlemiştir. Mevsim olarak kış, *Hüsn ü Aşk*'ta tüm ürkütücü hususiyetleriyle ele alınmıştır. Şeyh Galib, kış mevsimini bu eserinde bilindik hususiyetlerinin dışında değerlendirme yoluna gitmiştir. Normal şartlar altında karlı ve buzlu geçmekte olduğu coğrafyalarda kış mevsiminin olumsuz tesirlerinin olması kaçınılmazdır. İşte normal geçmesi gereken kış, bu eserde normal bir algılanış dışına çıkarılarak zaman zaman şiir yoluyla ürkütücü bir tablo ortaya çıkarılmıştır. Şeyh Galib, bu eserde kış mevsimini Sebki-Hindî tesirinde hayaller ötesi bir tarzda ele alıp işleme yoluna gitmiştir. Bu çalışmada, Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk* adlı eserinde Sebki-Hindî doğrultusunda kaleme alınan kışla alakalı beyitlerden seçmeler yapılarak beyitlerin Sebki-Hindî ekseninde değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Şeyh Galib, Hüsn ü Aşk, Sebki-Hindî, kış mevsimi

Abstract

Sheikh Gâlib, one of the Sufi figures of Ottoman literature, is a poet whose artistry is marked by his affiliation with the mystical movement he belonged to and by his masterful use of the Sebki-Hindî style in his poetry. He wrote Hüsn ü Aşk during the youthful period of his relatively short life. That such a work was produced when the author was only twenty-six years old clearly demonstrates his profound command of literary knowledge. It is highly meaningful that Hüsn ü Aşk, one of the most ambitious works of classical Turkish literature, was written by Sheikh Gâlib as the result of a literary challenge. The extraordinarily fluent style of the work adds a distinctive quality to the text. In short, Sheikh Gâlib portrayed the winter season in Hüsn ü Aşk, one of the significant works of classical Turkish literature, in a remarkably different manner under the influence of the Sebki-Hindî. Winter as a season is presented in the work with all its frightening characteristics. Sheikh Gâlib chose to interpret the winter season in this work in a way that departs from its usual qualities. Under normal circumstances, in regions where winter passes with snow and ice, its negative effects are inevitable. Yet in this work, winter, which normally should follow its natural course, is taken outside this usual perception, and at times an intimidating picture is conveyed through poetry. In this text, Sheikh Gâlib depicts and treats the winter season in a manner beyond imagination, shaped by the influence of the Sebki-Hindî. In this study, selections are made from couplets related to winter in Sheikh Gâlib's Hüsn ü Aşk, which were written within the framework of the Sebki-Hindî, and these couplets are analyzed in relation to this stylistic tradition.

Keywords: Classical Turkish Literature, Sheikh Galib, Husn u Ask, Sebki-Hindî, winter season

Giriş

Divan şiiri birçok açıdan incelenmeye açık bir sahadır. Osmanlı'nın devletleşme sürecinde Osmanlı ile birlikte büyümeye başlayan klasik Türk edebiyatının devletle paralel doğrultuda gelişme gösterdiğini söylemek mümkündür. Osmanlı dönemi Türk şiiri gücünün doruğuna, İmparatorluğun siyasi ve askerî gücüyle eş zamanlı olarak ulaşmıştır.

Klasik Türk edebiyatına mahsus eserler de burada belirttiğimiz gibi devletin gücüyle birlikte güçlenmiş, devletin güç kaybedip duraklama, gerileme ve yıkılış veya tarihe veda etme şeklinde de ifade edebileceğimiz sonlanma devresinde İmparatorluğun edebiyatı hatta dili de nasibini alarak sahadan çekilme sürecine girmiştir.

Klasik Türk edebiyatı, Divan edebiyatı veya Osmanlı edebiyatı olarak isimlendirilmekte olan edebiyat anlayışı, yetiştirdiği şairlerin kaleminden fevkalade önemli eserler vermiştir. Mevzubahis eserlerin en önemlilerinden birisi de mesnevilerdir. Mesneviler yazılış sebepleri ve konularına göre farklı bir husus arz etmektedirler. Mesnevilerin en önemlilerinden biri de hiç şüphesiz *Hüsn ü Aşk*'tır. *Hüsn ü Aşk*, gerek yazılış sebebi gerekse ihtiva ettiği mevzu bakımından ehemmiyet arz eden bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şeyh Gâlib'in bu mesnevisi hakkında öteden beri kitap da dâhil olmak üzere pek çok çalışma kaleme alınarak değerlendirmelerde bulunulmuştur. Eserle alakalı olarak araştırma yapanların içinde yabancı şahsiyetlerin de bulunması *Hüsn ü Aşk*'la alakalı araştırmacıların söylenecek daha pek çok sözlerinin olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.¹

Hüsn ü Aşk, ihtiva ettiği konu ve müellifin kaleme alış sebebi ve konunun işleniş bakımından benzerlerinden çok farklı bir yer tutmaktadır.

“Şeyh Gâlib *Hüsn ü Aşk*'ın “sebeb-i te'lif” bölümünde, kendisinin de bulunduğu bir mecliste Nâbî'nin *Hayrâbâd* adlı eserinin methedildiğini, bir benzerinin yazılamayacağı ileri sürülünce Hayrâbâd'ın bazı kusurları olduğunu söyleyerek bu görüşe karşı çıktığını, meclistekilerin daha iyisini yazmak mümkünse bunu kendisinin yapmasını istediklerini anlatır. O vakitler yirmi altı yaşında bulunan Şeyh Gâlib, *Hüsn ü Aşk*'ı bu olay üzerine yazmaya başlamış ve altı ay gibi kısa bir sürede tamamlamıştır (Kalkışım, 1994: 24).

Şeyh Gâlib'in genç yaşta iken *Hüsn ü Aşk*'ı kaleme alması dikkat çekicidir. Eserde müellifin dinî, edebî birikiminin tezahür ettiğini söylememiz mümkündür. Aynı zamanda şairin hayal sınırlarını bile zorlamakta olan ifade gücünün kaleme dökülen yansımaları da eserde apaçık müşahade edilmektedir. *Hüsn ü Aşk*'ı diğer mesnevilerden farklı kılan bir özelliği de Sebki-i Hindî tarzının eserde ustalıklı işlenmiş olması gerçeğidir.

Sebki Hindî'ye Kısa Bir Bakış

Menşei itibariyle Arapça sebk (سبک) kelimesi, klasik lügatlarda hem somut hem de mecazî/edebî anlam hususiyetleriyle açıklanmaktadır. Terimin asli kökü olan s-b-k fiili, “eritmek, dökmek, dökümle şekil vermek” anlamına gelir (İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, “sbk” md.). Bu kök anlam, sebk'in temel mantığını ve “şekil verme, kalıba sokma” fikrini ortaya koymaktadır.

Somut anlam olarak da İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab'da sebkî şu şekilde tanımlar:

¹ Mevzubahis çalışmalardan birisi için bkz. Victoria Rowe Holbrook, “Hüsn ü Aşk'ın Arkeolojisi I”, *ASOBİD: Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/1 (Haziran 2017), 41–50.

صَبُّ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالنُّحَاسِ فِي الْقَالِبِ: السَّبْكُ “Sebk, altın, gümüş veya bakırın eritilip kalıba dökülmesidir.” (İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, “sbk” md.).

İbn Manzûr'un eserinde geçen bu tarif, sebk'in somut anlamını vurgulamaktadır. Soyut ve edebî anlam olarak sebk kelimesi, klasik lügatlarda terim olarak da açıklanmıştır. Murtaşâ ez-Zebîdî, Tâcü'l-'Arûs'ta sebkî “lafzın tertip ve düzeni, ifade örgüsü” olarak tanımlar (Murtaşâ ez-Zebîdî, Tâcü'l-'Arûs, “sbk” md.). Benzer şekilde, Firûzâbâdî Kâmûsü'l-Muhî'te sebk kavramını “sözün güzel bir tarz üzere düzenlenmesi” olarak açıklamaktadır (Firûzâbâdî, Kâmûsü'l-Muhî't, “sbk” md.).

Bu tanımlar, sebk ifadesinin sadece bir “şekil verme” süreci olmadığını, aynı zamanda söz sanatının düzen ve uyumla şekillenmesini kapsadığını da göstermektedir.

Sebk-i Hindî, XVI–XVIII. yüzyıllarda Hindistan'da ve Hindistan dışında yaşayan şairlerin, Hint felsefesi ve edebî zevkinden etkilenmiş şiir anlayışını ifade eder (Bilkan, 2009, s. 253).

Bu anlayış, kelimenin hem mecazî hem de terim anlamlarının edebî uygulamasını gözler önüne serer.

Hindistan'daki Türk şairlerin Sebki-Hindî'yi işlemeleri hususunda Mustafa İsen şu şekilde görüş belirtmektedir: “Türlü nedenlerle Orta Asya ile İran'dan ayrılarak Hint saraylarına gelen şairler, bu yabancı çevrede kendi içlerine gömüldüler ve şiiri büsbütün zihni, duygusal bir matematik haline getirerek, hayalleri, mazmunları, benzetmeleri kılı kırk yararcasına matematik rakamlar gibi işlediler (İsen, 1998:45).

Klasik edebiyatlarda özellikle Fars ve Türk edebiyatlarında anlamın sıradanlıktan çıkarılarak kolayca anlaşılamayacak veya herkesin ilk bakışta anlamakta zorluk çekeceği bir mahiyet alması tarzı olarak da ifade edebileceğimiz bir hususiyettir Sebki-Hindî.

Sebk-i Hindî'nin en belirgin özelliği her şairin kullanmadığı, kullanmadığı yani oldukça yeni olan birtakım mazmunların herhangi bir şairin hayalinin çok ötesinde bir şekilde değerlendirilerek işlenmesi daha doğrusu ifadeye büyümlü bir anlam katılmasıdır. Bu bağlamda Sebki-Hindî tesiriyle veya tarzıyla kaleme alınan şiirlerde geçen girift ifadeler ancak bu sahanın erbabı tarafından çözülebilecek mahiyettedirler.

Sebkî Hindî'de edebi sanatlar yoğun şekilde işlenmiştir. İşlenen edebi sanatlardan en fazla dikkat çekenleri şu şekilde sıralamamız mümkündür. Mecaz-ı mürsel, irsal-i mesel, kinaye, teşhis, intak, istiare ve mübalağa sanatlarıdır. Özellikle mübalağa sanatı edebiyattaki bilindik işleniş tarzının çok ötelere gidilerek kullanılma yoluna gidilmiştir. Bu sanatın bu şekilde işlenmesi görüşümüze göre mübalağanın tekrar mübalağa işlemine tâbi tutulması şeklinde ifade edilebilir.

Sebkî Hindî'ye Osmanlı edebiyatında belli bir devirde fevkalade teveccüh gösterildiğini vurgulamak gerektiği kanaatindeyiz.

Sebk-i Hindî'nin muhtevası hususlarında Cafer Mum ve İsrâfil Babacan'ın yaklaşımlarının ehemmiyetine dikkat çekmek istiyoruz.

Sebk-i Hindî'de mübalağalı anlatımın şiire ne şekilde yansıdığını Cafer Mum'un bir çalışmasından olduğu gibi aktarıyoruz.

Sebk-i Hindî şairlerinin şiirde en fazla öne çıkardıkları konulardan birisi ıstıraptır. Onlar, elem ve sıkıntılarını mübalağalı bir biçimde dile getirmede ifrata kaçmışlardır. Bu nedenle ıstırap, Sebk-i Hindî şiirinin önemli ve ayırt edici bir özelliğidir. Fakat bu her şairin şiirinde aynı biçimde ve aynı yoğunlukta yer almamıştır. Çünkü bu daha çok şairlerin kendi özel durumlarıyla ilgili bir husustur. Bazı araştırmacılar ıstırapın Sebk-i Hindî şiirinde fazla yer almasını, Hindistan'daki tekkelerle ilişkilendirerek izah etmeye çalışmışlardır. Fakat bu ıstırapı tek başına açıklayıcı bir sebep olmadığı gibi, Hindistan'la herhangi bir münasebeti olmamış şairler için de mantıklı bir yaklaşım değildir. Üslubun genel nitelikleri dikkate alındığında, Sebk-i Hindî şairlerinin soyut kavramlara karşı özel bir ilgileri olduğu görülmektedir. İstırapın da soyut bir kavram olması, şairleri ister istemez bu kavrama yönelmiş ve onu söz konusu üslubun en önemli unsurlarından biri haline getirmiştir. Halepli Edip'in bir müseddesinden alınan aşağıdaki mısralar, bu üslubun temsilcisi olan şairlerin ıstırap motifini ne kadar abartılı bir biçimde anlattıklarını gösteren güzel örneklerdir:

Cihanda kimsenin derdi degil efüzter benden
Meserret şöyle dursun gam dahi nefret eder benden

Nifâk üzre ehibbâ ehl ü evlâdım kaçar benden
Ten ü cânım usandı çekmeden renc ü keder benden

Kanı bir haste-i gam kim şifa ümmidin etdikçe
Felek benden biter bin dürlü derde mübtelâ eyler (Mum, 2007: 388).

Klasik Türk edebiyatında Sebk-i Hindî'nin güçlü bir şekilde XVIII. y.y. sonlarına kadar Şeyh Galib ile devam ettiğini Cafer Mum, aynı çalışmada ifade etmektedir (Mum, 2007: 383).

İsrafil Babacan da Şebk-i Hindî'nin muhtevasını dil hususiyetleri yani kelime ve terkipler bakımından analize tabi tutmuştur:

Öncelikle, yeni-orijinal yapı ve terkiplerden kastedilen şeyin o günkü Osmanlı sahası Sebk-i Hindî şiiri için orijinal bir özellik olduğudur. Söz konusu kelime ve terkiplerin önemli bir bölümü Hint-İran sahasında gelişen Sebk-i Hindî şiirinden hazır olarak alınmış ya da bu ifadeler Türkçeleştirilmek suretiyle aktarılmıştır.

Yeni ve orijinal yapı ve terkipler, Osmanlı sahası Sebk-i Hindî şiirinin belki de en önemli ve onu en çok anlaşılmasız kılan özelliğidir. Sebk-i Hindî şairlerinde “anlaşılmayan ifade ve terkipler” denince ilk akla gelen bu tür yapılardır. Çünkü bu ifade ve terkipler kullanıldıkları dönemde, Farsça için de çok yenidir. Söz konusu ifade ve terkiplerin önemli bir bölümü tersi de mümkün olmakla birlikte, muhtemelen, Hintçe ve Çağatay Türkçesinden çeviridir. Çünkü bunlar, İran'da yazılan tarihî Farsça sözlüklerde de yer almazlar. Bunların tespiti ile anlamlandırılması ancak, 16 ve 17. yüzyıllarda Hindistan'da, ana dilleri Çağatay Türkçesi ya da Hintçe olan ama Farsça şiirler de yazabilen müellifler tarafından kaleme alınan lügatlerden ya da bu lügatleri esas alan çağdaş Fars şiiri araştırmacılarınca yazılan sözlükler yardımıyla mümkün olmaktadır. Bu ifade ve terkipler genelde kinâye, teşbîh-i belîğ, istiâre, orijinal bir kelime ya da deyim esasıyla kurulmuş olup daha çok Örfî, Tâlib-i Âmulî, Feyzî-i Hindî, Şevket-i Buharî ve Bîdil-i Dehlevî gibi Sebk-i Hindî'nin mana ve mazmun yönünü ön planda tutan Hint sahası şairlerince kullanılır ve bizim şiirimize de bu şairler vasıtasıyla gelmişlerdir (Babacan, 2009: 31-32).

Kısaca Sebk-i Hindî'deki sanatlı kavramların sıradanlığın çok ötesinde olduğu; aynı şekilde herkesin kullanamayacağı bir gerçektir. Sebk-i Hindî kategorisinde mazmunların kullanılabilmesi için şiiri kaleme alan şahsiyetin bu kültüre vâkıf olup aynı zamanda elisine-i

selâseyi de iyi bilmesi gerekliliği söz konusudur. Beyitlerde işlenen ıstırap ve karamsarlığın aynı ustalıkla mazmunların seçiminde de olması gerekmektedir. Yani Sebki-Hindî üslubunu tercih ederek edebi mahsuller verebilmek şairin mevzubahis üsluptaki kabiliyeti ile doğru orantılıdır.

Osmanlı Edebiyatında Sebki-Hindî Tarzını Kullanan Başlıca Şairler

Osmanlı edebiyatının şiir sahasında ustalıklarıyla dikkat çeken pek çok şair Sebki-Hindî'nin tesirinde kalarak şiirler kaleme almışlardır. Bu şairlerin isimlerini Cafer Mum'un neşirinden olduğu gibi aktarıyoruz.

Sebki-Hindî, Türk edebiyatında belirgin bir şekilde 17. yüzyılın ilk yarısında Nefî'de görülmeye başlamıştır (bk. Ocak, 1991: 18; Horata, 2002a: 576; İsen, 2002: 564). Daha sonraki yıllarda birçok şair bu üslubun etkisi altında şiir söylemiştir. Fehim-i Kadim, Naili-i Kadim, Arpaeminizade Sami, Halepli Edip ve Şeyh Galip, Sebki-Hindî'nin divan edebiyatındaki en önemli temsilcileridir. Neşati, Vecdi, Şehri, İsmetî de aynı üslup içinde değerlendirilebilir. Nedim ve Nâbî de yoğun bir şekilde Hint üslubunun etkisi altında kalan şairlerdendir. Bunların dışında, Sebki-Hindî 17. asırdan itibaren bütün divan şairleri, bilhassa Nâbî takipçileri üzerinde farklı ölçülerde etkili olmuştur (Mum, 2007: 381).

Sebki-Hindî ve Hüsn ü Aşk

Hüsn ü Aşk'in bir ehemmiyeti de Sebki-Hindî üslubunun birçok hususiyetini taşımasıdır. Sebki-Hindî'de yer alan bazı hususlar Şeyh Galib'in birçok şiirinde kullanılmıştır.

“Divan şiirinin önemli ekollerinden biri olan Sebki-Hindî akımının da temsilcisi olan Şeyh Galib'in şiirlerinde yer alan karamsar hava, bîkr-i mânâ arayışı, soyut-somut geçişleri, ıstırap verici duygu yoğunluğu vb. hususlar bu anlayışın bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.” (Kalyon, 2021:20).

Şeyh Galib'in daha çok mutasavvıf hüviyetiyle öne çıkan “*Hüsn ü Aşk*, üslup ve ele alınan konu açısından klasik edebiyatı tasavvuf edebiyatıyla buluşturan bir eser olarak tanınmaktadır. Eserde yer alan Aşk'ın Hüsn'e kavuşmak için kat ettiği merhaleler tasavvuf edebiyatında fenafillaha erişme şeklinde adlandırılan yolculuğun ta kendisidir. Talibin insan-ı kâmil olma hedefiyle geçirdiği zorluklar, katlanmak zorunda olduğu tüm dünyevi sıkıntılar, Aşk'ın yolculuğunda hayat bulmaktadır. Bu yolculuk esnasında yaşanan olaylar kadar bulunulan mekânlar da önem arz etmektedir.” (Kalyon, 2021:20).

Hüsn ü Aşk'taki Sebki-Hindî tesiri hususunda İsrail Babacan, şu mühim tespitte bulunmuştur.

Zaman açısından yani Sebki-Hindî'nin Osmanlı sahası şairlerince bilinçli bir şekilde kullanılmaya başlandığı dönem olan 17. ve 18. asırlarda kaleme alınmış olmak bakımından Hüsn ü Aşk, bu açıya uyumludur. Ayrıca Şeyh Gâlip Hüsn ü Aşk'ta doğrudan veya dolaylı ya da bazı Hint-İran sahası Sebki-Hindî şairlerinin adını anmak suretiyle söz konusu üslupla ilişkisini açıkça ortaya koymaktadır.

Hep andaki hurde-kâr sûret

Bârik idi çün hayâl-i Şevket (Babacan, 2010: 3).

Hüsn ü Aşk'ta Aşk'ın Hüsn'e kavuşma serüveninde bahse konu olan mevsimler, Şeyh Galib'in derin anlatım tarzıyla ele alınmıştır. Bu mevsimlerden biri olan kış mevsimi ağır şartların görüldüğü ve insanın yaşam şartlarının zorlaştığı bir dönem olarak gösterilmektedir. Şeyh

Galib'in bir Mevlevi şeyhi olduğu düşünülürken şairin bahsi geçen kış şartlarından insanın nefsiyle olan mücadelesini kastettiği anlaşılmaktadır. En zor aşamalardan biri olan ve “nefs-i emmare” olarak bilinen aşama insanın nefesine uyması ve her denileni yapması şeklinde özetlenebilir. Bu hal içinde bulunan bir talip nefesine hükmetmeye başlamak için bir yola girdiğinde kışın yaşamayı bile zorlaştırıcı ağır şartlarıyla karşılaşmış gibi olur, bir diğer deyişle yaşam emarelerinin durduğu kış mevsiminin ağır şartları nasıl insanı yola çıkarmaktan ya da devam etmekten vazgeçiriyorsa nefis mücadelesi de aynı şekilde insan-ı kâmil olma yolunda kişiyi vazgeçiren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hüsn ü Aşk'ta yer alan aşağıdaki beyitlerin mevzubahis konuyu işlediği kanaatindeyiz:

Bir deşt-i siyehde oldı güm-râh

Yeldâ-yı şitâ belâ-yı nâgâh [1326]

Bir deşt bu kim neüzü billâh

Cinler cirid oynar anda her gâh [1327]

Birbirine ye's ü havf lâhık

Geh kar yağar idi geh karanlık [1328]

Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk*'ta kışı bir gece yolculuğuyla birlikte anlattığı bölüm nefis mücadelesi için verilen çabanın ne denli çetin olduğunu göstermektedir.

Hüsn ü Aşk'taki Kış Mevsiminin Sebki Hindî Ekseninde Değerlendirilmesi

Hüsn ü Aşk'tan alarak burada incelemeye çalışacağımız beyitler kış mevsimi ile alakalı olduklarından dolayı mevzubahis mevsimin Divan şiirinde işleniş hakkında kısa bir bilgi vermeye çalışalım:

Şitaiye, Arapça *şitâ* (شِئَاء, “kış”) kelimesinden türemiş bir nazım türüdür ve Divan edebiyatında kış mevsimini konu alan şiirleri ya da bir kasidenin kış tasviri yapılan giriş bölümünü ifade eder. Bu şiirler, kışın soğğunun ve karın tabiat üzerindeki etkilerini, insan yaşamına yansımalarını ve kış mevsimi olarak estetik bir biçimde yorumlamayı amaçlar (Aksoy, 2010: 216).

Şeyh Galib, *Hüsn ü Aşk*'ta, Aşk'ın geçmekte olduğu sıkıntılı aşamalardan uzun uzadıya bahsetmektedir. İşte bu sıkıntılı aşamalardan birisi de kış mevsimidir. Kış mevsimi mesnevîde klasik edebiyattaki şitaiye tarzının çok ötesinde bir anlayışla yani Sebki Hindî ile yoğrularak verilmiştir. Bu durum kış mevsiminin soğukluğunun daha doğrusu donduruculuğunun hayal ötesi bir şekilde mübalağalandırılarak işlenmesinin Sebki Hindî bağlamında ilgi çekici olduğunu söyleyebiliriz.

Der Sıfat-ı Şeb ve Şiddet-i Şitâ²

(*Gecenin Özelliği ve Kışın Şiddeti*)

Bir deşt-i siyehde oldı güm-râh

Yeldâ-yı şitâ belâ-yı nâgâh [1326]³

² Hüsn ü Aşk'ta geçen kış mevsimiyle alakalı beyitler ve beyitlerin italik olarak kısa şekilde düzyazıya aktarımının olduğu gibi alındığı kaynak için bkz. Abuzer Kalyon, *Hüsn ü Aşk*, Ankara: Akçağ Yay. 2020

³ Köşeli parantez içinde verilen rakamlar, dipnot 2'de adı geçen neşirdeki beyit numaralarını işaret etmektedir.

Siyah bir çölde yollarını kaybettiler, kış gecesi ansızın bela oldu.

Kış olanca zorluğuyla kendini göstermektedir. Gecenin karanlığıyla çöl siyahlara bürünmüştür. Gece tüm belaları barındıran bir zaman olarak bilindiği için yolcular korku içindedir. Şiirdeki “siyah vadi, kaybolmak, kış gecesi, aniden gelen belâ” gibi ifadeler hissiyatın ne denli menfi olduğunu ve bahsi geçen yolculuğun zor ve ağır bir yolculuk olduğunu göstermektedir. Bu ifadeler Sebki Hindî'nin genel özelliklerindedir. Yani ıstıraplı bir ruh hâlinin hâkim olması durumudur. Bir diğer deyişle Sebki Hindî mensupları şiirde olumsuz ifadeler kullanarak karamsar bir hava oluşturmaya çalışırlar.

Yukarıda Cafer Mum'un konu ile alakalı tespitlerinden bahs ederken örneklenen beyiti tekrar verelim:

Cihanda kimsenin derdi değil ezünter benden

Meserret şöyle dursun gam dahi nefret eder benden

Bu beyit, âdeta Sebki Hindî'deki menfi bakış açısını gözler önüne sermektedir.

Tekrar *Hüsn ü Aşk'taki* beyte dönecek olursak:

Siyah bir vadide yolunu kaybetmek, bilinmezlik ifade eden bir durumdur. Çünkü çöl mekânı bir hususiyet taşıması sebebiyle zaten yolculuğun zor yapıldığı ve daha çok bir rehberle yola çıkılan mekânlardır. Buna siyahlık yani gözgözü görmeyecek derecede bir gece vakti eklendiğinde işin ne denli zorlaştığı anlaşılmaktadır. Bu yolculuğun çölde, karanlık bir gecede üstelik zor kış şartlarında yapıldığı göz önünde bulundurulduğunda manzaranın neden korkunç şekilde yansıtıldığı daha iyi anlaşılmaktadır.

Bir deşt bu kim neüzü billâh

Cinler cirid oynar anda her gâh [1327]

Allah korusun öyle bir çöl ki orada cinler cirit atıyordu.

Tenha ve tekin olmayan bir mekân tasvir edilmektedir. Halk kültüründe bilinen تنها yerlerde uhrevi varlıkların bulunduğu inancı ön plana çıkmaktadır. Bu sebeple تنها yerlerde yalnız başına yürümek zorunda kalanlar, genellikle bu korku ve tedirginliği yaşarlar. “ne’uzu billah” ifadesi “Allah’a sığınırız” anlamına gelmektedir ve korku ya da sıkıntı durumunda yardım amacıyla söylenen dua vasfında bir sözdür. “cinlerin cirit oynaması” mekânın ne denli تنها ve ürkütücü olduğunu belirtmek için kullanılmıştır. Sebki Hindî akımında bilinmezlik ya da hayal gücünün ön plana çıkması gibi hususlar bu beyitte de kendini göstermektedir. Korkutucu ya da hayali unsurların kullanılması durumu, beyitte klasik bir kullanım olan “cinleri cirit oynar” ifadesiyle verilmiştir.

Birbirine ye's ü havf lâhık

Geh kar yağar idi geh karanlık [1328]

Bazen kar yağardı, bazen karanlık, ümitsizlik ve korku birbiri ardına gelirdi.

Kar yağışı kimine göre huzur veren, rahatlatıcı bir durumken, zor şartlarda yolculuk yapmak zorunda kalanlar için büyük bir müşkülattır. Karın yağması yolcular için yolların kapanması, yürümenin zorlaşması, vahşi hayvanlarla karşılaşma, soğuktan donma gibi birçok olumsuz düşünceyi beraberinde getirmektedir. Bu sebeple kar ve karanlığın art arda geliyor olması

ümitsizlik ve korku gibi hissiyatın ziyadeleşmesine sebep olmuş olabilir. Bu iki duygu Sebki Hindî mensuplarının şiirlerinde sıklıkla kullandığı duygular arasındadır. Beyitte siyah rengi temsil eden karanlık ile beyaz rengi temsil eden karın birlikte kullanılması, Sebki Hindî tarzının bilinen özelliklerinden biridir. Şiirde bu iki zıt unsur bir arada kullanılarak Sebki Hindî'nin bir diğer özelliği olan karamsarlığın bu yolla tasvir edildiğini düşünebiliriz.

Sebki Hindî'deki karamsar ruh hâli hususunda Ömer Okumuş bir makalesinde şu ifadeleri kullanmaktadır:

“... hüznle karışık bir karamsarlığın şairlerin beyânlarında görülmesidir. Bu kötümserlik havasını, çoğu şairlerin şiirlerinde görmek mümkündür” (Okumuş, 1989: 115).

Deycûr ile berf edince ülfet

Bir kâlebe girdi nûr u zulmet [1329]

Karanlık ve kar arkadaş olunca aydınlık ve karanlık bir kalıba girdi.

Birbirine zıt renkler olan beyaz ve siyah, kar yağışının gece vakti zuhur etmesiyle bir araya gelmektedir. Gecenin karanlığı zulmet ile karın beyazlığı ise nur ile müsemmadır. Yani kar beyaz ve saflığın, gecenin karanlığı ise zulmetin sembolüdür. Zulmet sadece karanlık anlamına gelen bir kelime değildir aynı zamanda zulüm, zorluk meşakkat gibi anlamları da vardır. Nur ile zulmetin aynı kalıba girmiş olması işlerin zorlaşması anlamına gelmektedir. Çünkü her zaman siyah, beyaza üstün gelir, bir diğer deyişle gecenin karanlığı karın beyazlığını da kendine benzetir ve aynı kalıba sokar. Sebki Hindî tarzının önemli hususiyetlerinden birisi de zıt anlamlı kelimelerin işlenmesidir.

Bu hususta Cafer Mum, şu tespitlerde bulunmuştur:

Sebki Hindî'nin belli bir kolunda ayırt edici bir özellik olan paradoksa imajlar, şairlerin aynı beyit içerisinde zıt anlamlı kelimeler kullanması ile karıştırılmamalıdır. Çünkü önemli olan, zıt anlamlı kelime kullanılması değil, şairin bu kelimeleri kullanarak yeni fakat çelişkili bir kavrama ulaşması, yani paradoksal bir imaj yaratmasıdır (Mum, 2005).

Zıt anlamlı kelimelerin kullanımı yukarıda değerlendirmeye aldığımız beyitte de mevcuttur. Beyitte kullanılmış olan “nur ve zulmet” diğer bir deyişle aydınlık ve karanlık ifadeleri zıt anlamlı kelimelerdir. Bu kelimeler olumsuz bir hissiyatı güçlendirmek için bir arada kullanılmıştır. Leff ü neşr sanatıyla yapılan “deycûr”un “zulmet”i, “berf”in ise “nûr”u karşılaşması durumu yine Sebki Hindî mensuplarının kullanımına uygun bir hususiyet arz etmektedir.

Sermâdan olup füsürde mehtâb

Şebnem yerine döküldi sîm-âb [1330]

Mehtap soğuktan donmuş, şebnem yerine civa döküldü.

Ağır bir kış manzarası söz konusudur. O kadar ki mehtap bile soğuktan donmuş vaziyettedir. Bir tabiat hadisesi olan şebnem gümüşü damlalar şeklindedir. Mehtabın donmuş olması mübalağa sanatıyla gece yolcularının ne denli dondurucu bir soğukla mücadele ettiğinin bir ispatıdır. Havadaki nemle meydana gelen şebnem, su kabarcıkları görünümünde değil, civa rengindedir. Bu durum havanın ve kışın ne kadar zor geçtiğini göstermektedir. Sebki Hindî

şairlerinin en çok kullandığı edebi sanat olan mübalağa⁴ sanatı bu beyitte kendini olanca açıklığıyla göstermektedir. Mehtabın soğuktan donmuş olması ve şebnem yerine gümüş renkli damlacıkların dökülüyor olması durumun vahameti kadar mübalağanın güçlülüğünü de göstermektedir. Sebki-Hindî şairleri yaptıkları bu mübalağalı anlatım yoluyla vermek istedikleri hissiyatı daha derin bir şekilde vermektedirler.

Âhû-yı sefide döndi deycûr

Sahrâ dolu müşg içinde kâfur [1331]

Karanlık beyaz bir ceylana döndü. Sahra misk içinde kâfurla doldu.

Karanlığın içinde karın yağışı bir ceylana benzetilmiştir. Ceylan narin bir hayvandır ama aynı zamanda hızlı ve çeviktir. Karın rüzgârın etkisiyle sağa sola savruluyor olması, bu yönüyle hızlı koşan ve bu koşuş esnasında etrafa güzel kokular saçan bir ceylana teşbih edilmiştir.

“Müşg” ya da misk, ceylanın göbeğinde oluşan bir yumrunun olgunlaşmasıyla meydana gelir. Ceylanın çalılıklara sürtünmesi esnasında düşen bu yumru, avcılar ya da misk toplayıcıları tarafından toplanır ve esans yapımında kullanılır. Şiirde ceylanın sağa sola koşuşmasıyla düşen miskin etrafa koku yayması, karın rüzgârın tesiriyle sağa sola savrulmasıyla eşdeğer tutulmuştur. Sebki-Hindî akımında soyut-somut⁵ geçişleri şiirlerde manaya derinlik vermek amacıyla kullanılmaktadır. Bu şiirde de kar yağışının fırtına haline geldiği bir gece manzarası hızlı koşan ve etrafa misk kokuları saçan bir ceylana benzetilmiş, teşhis ve teşbih kullanımıyla verilmek istenen mana şekle bürünmüştür. Ayrıca karanlığın beyaz bir ceylana dönüşmesi hadisesi, iki tezadı bir araya getirmektedir. Siyah ve beyaz tezadının bir benzetmeyle verilmesi Sebki-Hindî tarzını şiirlerinde kullanma yoluna giden şairlerin sıklıkla tercih ettiği yöntemlerden birisi olduğunu söyleyebilmemiz mümkündür.

Bir bakıma berf içinde deycûr

Mânend-i sevâd-ı dîde mahsûr [1332]

Bir bakıma kar içindeki karanlık, gözdeki siyah gözbebeği gibi kuşatılmıştı.

Gecenin karanlığının karın beyazlığı içindeki manzarası, göz bebeğinin göz akı ile çevrilmiş olmasına teşbih edilmiştir. Bu çevrilme sadece fiziki bir çevrilme değildir. Beytin ikinci mısraında kullanılan mahsur kelimesi, ele geçirme, muhasara altına alma gibi anlamlara da gelmektedir. Dolayısıyla göz bebeğinin göz akı tarafından çevrilmiş olması zorunlu bir hapis ya da ele geçirme olarak gösterilmiştir. Bunun yanında gecenin karanlığının, beyaz karlar içerisindeki görüntüsü de yine aynı hissiyatla ele alınmıştır. Kar, içinde bulunulan mekânı o kadar ele geçirmiştir ki yaşanan bu durum ancak esaretle ifade edilebilir. Bu sebeple gecenin karanlığı tıpkı gözün karasının göz akı ile çevrilmesi gibi karla çevrilmiş, adeta muhasara altına alınmıştır. Beyitte Sebki-Hindî

⁴ Sebki-Hindî’de mübalağa sanatının kullanılmasıyla alakalı tespitler için bkz. Demirel, Ş. (2009). XVII. yüzyıl klasik Türk şiirinin anlam boyutunda meydana gelen üslup hareketleri: Klasik Üslup - Sebki-Hindî - Hikemî Tarz - Mahallileşme. *Turkish Studies*, 4(2), 279-306. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.630>; Babacan, İ. (2009). Sebki-Hindî şiirinde yeni-orijinal yapı ve terkipler. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 29-46. <https://doi.org/10.15247/dev.26>; Mum, C. (2006). Sebki-Hindî’de beyit yapısı, paradoksal imajlar ve çoklu duyulama. In H. Aynur, M. Çakır & H. Koncu (Eds.), *Sözde ve Anlamda Farklılaşma: Sebki-Hindî* (s. 109-141). Turkuaz Yayınları.

⁵ Sebki-Hindî’deki soyut ve somut kavramların kullanışıyla alakalı teferruatlı bilgi için bkz. dipnot:4

özelliklerinden üç tanesini görmek mümkündür. Bunlardan birincisi “berf-deycur” gibi zıt anlamlı kelimelerin kullanımınıdır. Yapılan bu tezatla anlam güçlendirilmiş ve manzaranın tesiri artırılmıştır. Bir diğeri “sevad-ı dîde”nin mahsur kalması gibi bîkr-i mana olarak da adlandırılan daha önce kullanılmamış bir benzetmenin yapılması durumudur. Üçüncü olarak şiirin genel anlamda ümitsizlik ve olumsuz hissiyatı destekliyor olması da Sebki Hindî tarzının özelliklerindedir.

Buzdan kırılıp sipihr-i minâ

Düşdi yere rîze rîze gûyâ [1333]

Sanki gökyüzünün buzdan kadehi parça parça olup yere düştü.

Gökyüzü buzdan bir kadeh hükmündedir. Bu kadeh yere düşüp kırılmış, parça parça olmuştur. Bahsi geçen kadeh normal bir kadeh değil, buzdan bir kadehtir. Bu sebeple kırılıp parçalara ayrılması herhangi bir kadeh gibi olmaz. Kadehin gökyüzünden yeryüzüne düşüyor olması onun zerrelere ayrılması için yeterli bir sebepken, bir de buzdan oluşması, bu dağılmanın ne denli tesirli olduğunu göstermektedir. Gökyüzünden yere inen her kar tanesi bu kadehin zerreleri gibi sert, acıtcı ve tehlikelidir. Bu sebeple bahsi geçen manzara normal bir kar manzarası değil, her an zarar verecek, tehlike arz eden bir manzardır. Beyitte kullanılmış olan “sipihr-i mina” ifadesi orijinal bir ifadedir. Sebki Hindî şairlerinin şiirlerinde çokça görülen daha önce kullanılmamış benzetmelerin yapılması fikri şiire ilginç bir özellik kazandırmaktadır. Bu durum hayal gücünün ne denli yüksek tutulduğunu gösterir ki bu da Sebki Hindî özelliklerinden biridir. Ayrıca beyitte yer alan “gökyüzü kadehinin düşüp parça parça olması” hüznün ya da korku gibi duyguların tesirini artırma açısından kullanılan bir yöntemdir. Şairin,

Yine zevrak-ı derûnum kırılıp kenâre düştü

Dayanır mı şisedir bu reh-i sengsâre düştü (Kalkışım: 1994).

beytini hatırlatan bu benzetme duygunun yoğunluğunu göstermesi açısından önemlidir.

Sebki Hindî şairlerinin daha önce hiç kullanılmamış benzetmeleri orijinal şekliyle şiirlerinde kullanma yoluna gitmeleri hikemî tarzın mühim temsilcilerinden olan Nâbi’de de mevzubahistir. Aşağıdaki tespit de işaret edildiği gibi Nâbi sosyal ve güncel meselelere değinirken bile orijinal olan kavram ve ifadeleri işlemeyi tercih etmektedir.

Toplum meselelerini, siyaset ve ekonomi gibi daha önce şiirde kullanılmamış mevzuları ele alan hikemî tarz Nâbi ekolü olarak da isimlendirilmektedir (Kalyon, 2025: 443).

Bak bak felek-i siyeh-kâre

Âyine götürdi Zengibâr’e [1334]

Bu günahkâr feleğe bak Zengibar’a ayna götürüyor.

Aslı Farsça olan ve Zenciler sahili anlamına gelen Zengibar, Doğu Afrika sahiline yakın adalar grubuna verilen addır. Divan şiirinde Afrika ülkelerinde yaşayanlar ile Hindistan halkının tenlerinden dolayı kimi zaman sevgilinin saç, kaşı, yüzdeki benine teşbih edilirken bazen de kara talih, kötü karakterli rakib, karanlık, gece gibi unsurlarla eş değer tutulmuştur. Karanlık gecede kar yağışıyla oluşan aydınlık ortam, feleğin zengibara ayna tutması, bir diğeri deyişle gecenin karın aydınlığında görünür hale gelmesi şeklinde ifade edilmiştir. Felek divan şiirinde genellikle menfi manada kullanılan bir kelimedir. “Feleğin çemberinden geçmek, feleği şaşmak,

feleğin sillesini yemek, felekten bir gün çalmak, feleğe küsmek” gibi birçok deyimde de kullanılan ve daha çok baht, şans gibi manalar taşıyan felek ifadesi gökyüzü anlamında da kullanılmaktadır. İslam kültüründe “ilm-i felek” olarak bilinen ve günümüzde astronomi ya da gökbilimi ifadesiyle karşılık bulan bir ilim için de kullanılan felek, şiirde “siyeh-kâr” tabiriyle vasıflandırılmıştır. Bu kelime “kötülük yapan, kötü işlerle uğraşan” anlamındaki bir sıfattır. Şiirde felek, kötü bir insana benzetilmiş ve karanlığa ayna tutan ya da olumsuz şeyleri görünür hale getiren bir hususiyet atfedilmiştir. Beyitte kullanılmış olan “bak felek-i siyeh-kâre” ifadesi günümüzde de “şu feleğin işine bak” ya da “bak şu kötü feleğe-kadere” şeklinde kullanılan bir tabirdir. Sebki Hindî şairlerinin şiirlerinde görülen bir diğer hususiyet de irsal-i mesel kullanımınıdır. Halk tabiri olarak da anılan bu kullanım kimi zaman atasözü bazen de deyim şeklinde görülmektedir. Halk arasında kullanılan günlük tabirlerin şiirde görülmesi şiirin anlaşılabilirliği açısından da önemlidir. Aynı zamanda beyitte geçen “feleğin Zengibar’a ayna tutması” Sebki Hindî şairlerinin sıklıkla başvurdukları teşhis sanatının kullanımına dair bir örnektir.

Bu beyti mevzubahis konu doğrultusunda irdelemeye çalışırsak:

“Felek-i siyeh-kâre” ifadesinde soyut bir kavram olan “kötü kader, kara talih” burada somutlaştırılmış ve adeta bir varlık gibi tasvir edilme yoluna gidilmiştir.

Bu durum, Sebki Hindî’de sık görülen bir tekniktir; soyut kavramlar somut unsurlarla bir araya getirilerek okuyucuda hem görsel hem de zihinsel bir etki yaratılır. (Mum, 2006; Babacan, 2009).

“Âyine götürdi”: Felek soyut olsa da “ayna götürmek” somut bir eylem olarak ifade edilmiş. Böylece somut ve soyut kavramların birleşimiyle anlam derinliği sağlanmıştır.

Beyitte paradoksal bir imaj vardır: Kara talih (felaket, olumsuzluk) uzak bir yere (Zengibar) ayna götürüyor; yani felaketi gösterecek ayna taşıyor. Bu durum Sebki Hindî’deki zıt ve çelişkili imgelerin tipik bir örneğidir (Demirel, 2009).

“Günahkâr felek” ile “ayna götürmek” eylemi, olumsuz ile olumlu bir karşıtlık yaratır: Felaket, ders verici veya gözlem aracı gibi bir işlev kazanmıştır.

Feleğin insan gibi davranması ve uzak bir yere ayna götürmesi, mübalağa unsuru taşır. kişileştirme (teşhis) ve abartı, Sebki Hindî’de okuyucunun dikkatini çeker ve duygusal etkiyi artırır. (Mum, 2006; Babacan, 2009)

Sermâ ile berf olunca munsab

Dendânı sırtıdı zengî-i şeb [1335]

Kara kışla kar kavuşunca gece zencisi sırtarak dişlerini göstermiş gibi oldu.

Kar ile soğuk bir araya gelmiş ve şartları daha da zorlaştırmıştır. Bu zorluğa bir de gecenin verdiği korku ve tedirginlik eklendiğinde manzara daha korkunç hale gelmektedir. Karanlık içerisinde sırtan bir zenci olarak vasıflandırılan gece, hem rengi hem de verdiği tedirginlik yönüyle kullanılmıştır. Afrika kökenli siyah tenli bir insanın dişleri diğer insanlara nazaran daha beyazdır. Bu beyazlık siyah bir tende ortaya çıktığında tesirini bir kat daha artırmaktadır. Dişlerin görünmesi sadece manzaranın beyaz ve siyah zıtlığını göstermesi açısından kullanılmamıştır, ayrıca soğukun verdiği etkiyle dişlerin titremesi de bu manzaranın bir parçasıdır. Gece zencisinin dişlerini göstermesi, böylelikle hem karanlığın içinde görülen ve aydınlık veren kar yağışı hem de gece ve soğukun verdiği titremeyle dişlerin açığa çıkması

anlamındadır. Bahsi geçen kar yağışının yumuşak bir yağış olmadığı “serma” kelimesinden anlaşılmaktadır. Soğukla birlikte yağın kar muhtemelen tipi şeklindedir ve hem üşüten hem de tedirgin eden bir mahiyettedir. Sebk-i Hindî mensuplarının sıklıkla başvurdukları tezat sanatı bu beyitte kendini göstermektedir. Gece zencisinin beyaz dişlerini göstermesi şeklinde tasvir edilen hayalde hem renk tezağı kullanılmış hem de manzaranın verdiği korku ilginç bir benzetme ile kendini göstermiştir. Kullanılan benzetmenin bikr-i mana oluşu da Sebk-i Hindî tarzının bir yansımasıdır.

Bin mih ile na'l-i mâhî encüm

Deycür-ı şitâdan eyledi güm [1336]

Yıldızlar bin çivi ile ay nalını kışın karanlığından sakladı.

Yıldızlar ayı çivileyerek kışın karanlığından saklamıştır. Bu ay hilal şeklinde olması hasebiyle nala benzetilmektedir. Nal halk kültüründe hem nazar için kullanılan hem de koruma amaçlı evlerde ya da çeşitli mekânlarda bulunan bir nesnedir. Gerçek anlamda at, eşek gibi hayvanların yürüyüşünü kolaylaştırmak için ayaklarına çakılan bir nesne olan nal, kültürel anlamda nazarı engellemek için kullanılır. Bahsi geçen ay, nal şeklinde olduğu için bulunduğu mekânı koruma özelliği taşımaktadır. Yıldızların çiviye teşbih edilmesi daha çok şekil icabıyla. Ayı korumak için bir vazife üstlenen yıldızlar onu kışın karanlığından korumaktadırlar. Kış ve karanlık kelimeleri olumsuz anlamda kullanılmıştır. Zarar verecek olan, ya da nazarıyla rahatsız edecek olan biri gibi gösterilen kış karanlığı, nazarıyla hilal şeklindeki aya tesir edecektir. Bu sebeple onu korumak isteyen yıldızlar onu gökyüzüne çivilerler. Böylece hem ayın kaybolması hem de verdiği enerjiyle zarar görmesi engellenmiş olacaktır. Beyitte Sebk-i Hindî tarzının üç özelliğini birden görmek mümkündür. İlk olarak ay nalının saklanması bin çivi ile sağlanarak mübalağa sanatı yapılmıştır. Bir diğer husus benzetme sanatının güçlülüğüdür. Sebk-i Hindî temsilcileri hem teşbihi kullanma hem de bu kullanışı bikr-i mana çerçevesinde yapma hususunda oldukça başarılıdırlar. Üçüncü olarak tezat sanatının bir tasvir eşliğinde sunulmasıdır, parlak olan ay ve yıldızların zıt renkte olan karanlıkla birlikte veriliyor olması bu tezağın güçlülüğünü gösterme açısından önemlidir.

Mânend-i sitâre-i şeb-efrûz

Gâhî görünürdü rûz-i firûz [1337]

Mavi renkli gündüz, bazen gece parlayan yıldız gibi görünürdü.

Kış mevsiminde gökyüzü masmavi ve parlak bir görünümde değildir. Aksine buz rengi ve soluktur. Gece parlayan bir yıldız gibi görünmesi bu yüzdendir. Tabiatın donduğu her tarafın buzla kaplandığı bir mekânın tasviri söz konusu olduğunda yeryüzü kadar gökyüzü de ehemmiyet arz eder. Çünkü gökyüzü bir bakıma yeryüzünün yansımasıdır. Dolayısıyla tabiatın beyazlar içinde olması gökyüzünün de o renkte görünmesine yol açmıştır. Gündüzün mavi rengi gece bir yıldızın rengine dönüşmüştür. Çünkü mekân beyazlar içindedir ve vakit gecedir. Gecenin karanlığı içerisindeki kar, karanlık bir gökyüzünde parlayan bir yıldız andırmaktadır.

Sebk-i Hindî mensuplarının şiirlerinde görülen mekân tasvirindeki güçlü anlatım bu şiirde de kendini göstermektedir. Karanlığın yıldız parlaklığında görülmesi hem bu tasvirin anlatımı hem de tezat teşkil eden karanlık ve parlaklığın bir arada kullanılması açısından önemlidir.

Burc-ı esed oldı râh u meydân

Her gûşede bir pamukdan arslan [1338]

Yol ve meydan aslan burcu oldu, her köşede pamuktan bir aslan var.

Aslan burcu temmuz ayının sonu ile ağustos ayının ortalarına denk gelen bir burçtur. Sıcaklığı ve güneşin en yoğun olduğu günleri temsil eden bu burcun sembolü olarak kullanılan aslan, şekil itibarıyla kullanılmıştır. Yol kenarındaki kar yığınlarının aslana benzetilmesi sıcak aylarda yer alan bu burcun bile bu ortamda donduğu ve buzdan heykel şekline geldiği fikrini akla getirmektedir. Aslan heykellerinin pamuktan yapılmış olması karın yağışıyla oluşan şekillerin aslana benzetilmesinden dolayıdır. Karın beyaz renkte ve şekilsiz bir durumda oluşu pamuğa benzetilmiş, bu şekillerin buzdan heykelle dönüşmesi de Sebki-Hindî tarzının bir özelliği olarak zıt ifadelerin kullanımıyla mümkün hale getirilmiştir. Ayrıca kar yığınlarının aslan burcuna benzetilmesi de daha önce bu yönüyle kullanılmamış bir ifade olduğu için Sebki-Hindî şairlerinin bîkr-i mana kullanımlarına bir örnek niteliğindedir.

Gûyâ tutulup zebân-ı şu'le

Lerzende idi figân-ı şu'le [1339]

Sanki alevlerin dili tutulmuş figandan titriyordu.

Alevlerin dilinin tutulması ateşe ya da sıcaklığa olan uzaklığın derecesini göstermesi açısından önemlidir. Alevin dilsiz olması yani dil şeklinde görülen alevin ya hiç olmaması ya da cılız bir hal alması soğğun şiddetinin bir göstergesidir. Alevin dilsiz olması bir diğer açıdan onun konuşmaması anlamına gelir ki bu da bulunan mekânın soğukluğu karşısında alevin suskun kalması demektir. Alevin inleyerek titremesi hem soğğun tesirini hem de yaşanan zor şartları göstermektedir.

Bu durum alevin bile donmuş olması gibi bir mübalağayı akla getirmektedir. Bulunulan mekânın soğukluğu onun tam zıddı olan bir durumla yani alevle karşılaştırılmış ve alevin bile bu hava karşısında sessiz kaldığı hatta donduğu dile getirilmiştir. Bu beyitte yine Sebki-Hindî unsurlarının kullanıldığı görülmektedir. Öncelikle alevin dilinin tutulması hem bir benzetme hem de bîkr-i mana olması hususuyla bu tarzın kullanımına uygundur. Ayrıca alevin figandan titriyor olmasıyla verilen teşhis kullanımı ile hüznün, keder gibi hissiyatın ön planda tutulması Sebki-Hindî mensuplarının tercih ettiği özellikler arasında yer almaktadır.

Efsürde olup şîrâr-ı ser-keş

Gevherler içinde kaldı âteş [1340]

Dağılan kıvılcıklar donmuş, ateş mücevherler içinde kalmıştı.

Ateşin kıvılcıkları soğğun şiddetinden donmuştur ve bu durum ortaya ateşin mücevherler içerisinde kalması gibi bir manzara çıkarmaktadır. Ateşin kıvılcıkları rüzgârın da şiddetiyle sağa sola savrulmaktadır. Bu görüntü bir mücevherin taşlarının dağılması olarak gösterilmiştir. Ateşin kıvılcıklarının yağın kar ve soğğun tesiriyle donması kış şartlarının vahametini göstermesi açısından önemlidir. Ateşin kıvılcıklarının donmuş olması ona bir mücevherin taşları görünümünü vermiştir. Bu mücevherin sağa sola dağılmış olması da kıvılcıkların soğuk ve rüzgârla titriyor olması ve cılızlaşması anlamına gelmektedir. Beyitte yer alan “kıvılcıkların donması” durumu ile “ateş” ifadesinin bir arada verilmesi Sebki-Hindî mensuplarının beyitte

verilmek istenen hissiyatın tesirini artırma açısından kullandığı bir yöntemdir. Bir diğer deyişle birbirine tezat olan buz ve ateşin bir arada verilmesi hem manayı güçlendirme hem de tesiri artırmada kullanılan bir yoldur. Ayrıca şiirde bu manzaranın mücevherler arasında kalan ateş benzetmesiyle veriliyor olması yine Sebk-i Hindî mensuplarının sıklıkla kullandığı benzetmenin farklı olması yani daha önce yapılmamış benzetmelerin yapılması özelliğini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Sonuç

Mevsimler ve mecazî anlamdaki yansımaları divan şiirinde sıklıkla kullanılan bir unsurdur. Bu mevsimlerden biri olan kış mevsimi kimi zaman huzur veren yönüyle kullanılırken bazen de zor şartları ile ele alınmıştır. Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk* adlı eserinde kış mevsimi gerek şairin bir mutasavvıf oluşu gerekse Sebk-i Hindî akımının temsilcilerinden biri olması hasebiyle farklı bir özellikte kullanılmıştır. *Hüsn ü Aşk*'ta Aşk, Hüsne yani sevgilisine kavuşmak için çok sıkıntılı aşamalardan geçmektedir. İşte birbirinden zorlu olup belalarla hatta felaket derecesinde sıkıntılarla dolu olan bu aşamalardan birisi de kış mevsimidir. Mesnevide Şeyh Galip kış mevsiminin insanı zorlayan daha doğrusu insanoğlunun hayallerinin bile algılamakta zorlandığı şartlarını bir vadideki yolculuk esnasında ağırlıklı olarak mübalağa sanatını da kullanarak ele almıştır. Hatta mübalağa sınırlarını aşan bir durumun söz konusu olduğunu da ifade edebiliriz. Kış mevsiminin hususiyetlerinin verildiği beyitlerin Sebk-i Hindî tesiriyle kaleme alındığı düşünülmektedir. Bu çalışmada özetle Sebk-i Hindî'den bahsedilmiştir. Sebk-i Hindî ile alakalı yapılan çalışmalardan bazılarından örnekler verilmiştir. Çalışmanın asıl konusu olan Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk* adlı mesnevisinden hareketle kış mevsiminin şiire farklı yansımaları mesneviden seçilen beyitlerle alakalı yorumlar yapılarak kış mevsimi Sebk-i Hindî ekseninde değerlendirilmiştir.

Kaynaklar | References

- Aksoy, H. (t.y.). "Şitâiyye". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 18 Kasım 2025 tarihinde erişildi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/sitaiyye>
- Babacan, İ. (2009). Sebki Hindî şiirinde yeni-orijinal yapı ve terkipler. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 29–46.
- Babacan, İ. (2010). Hüsn ü Aşk'ta Sebki Hindî tesiri. *Türkbilig*, 19, 1–24.
- Bilkan, A. F. (t.y.). "Sebki Hindî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 13 Mart 2025 tarihinde erişildi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/sebki-hindi>
- Demirel, Ş. (2009). XVII. yüzyıl klasik Türk şiirinin anlam boyutunda meydana gelen üslup hareketleri: klasik üslup – Sebki Hindî – ikemî tarz – mahallileşme. *Turkish Studies*, 4(2), 279–306.
- Firûzâbâdi. (t.y.). *el-Kâmûsu'l-Muhît*, "sbk" md.
- Holbrook, V. (1996). Alegorinin ölümü, Hüsn ü Aşk'ın özgünlüğü. *Defter*, 27, 65–80.
- Holbrook, V. R. (2017). Hüsn ü Aşk'ın arkeolojisi I. *ASOBİD – Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 41–50.
- İbn Manzûr. (t.y.). *Lisânü'l-Arab*, "sbk" md.
- İsen, M. (1998). Divan Edebiyatı. *Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 15 (2), 42–58.
- Kalkışım, M. (1994). *Şeyh Gâlib Divanı*. Akçağ Yayınları.
- Kalyon, A. (2019). Hüsn ü Aşk'tan hareketle mesneviler için bir inceleme önerisi. *Turkish Studies – Language and Literature*, 14(4), 1925–1943.
- Kalyon, A. (2020). *Hüsn ü Aşk*. Akçağ Yayınları.
- Kalyon, A. (2021). Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk*'ında bahar mevsiminin olumsuz yansımaları. *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 15, 1–11.
- Kalyon, F. (2025). Darendeli Mehmed Saib Efendi'nin, Nâbî'nin "Bilür Bilmezlenür" redifli gazeline tahmîsi. *Folklor Akademi Dergisi*, 8(2), 441–449. <https://doi.org/10.55666/folklor.1699306>
- Mum, C. (2005, Nisan 9). Sebki Hindî'de beyit yapısı, paradoksal imajlar ve çoklu duyulama; sözde ve anlamda farklılaşma. *Sebki Hindî Sempozyumu*, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Mum, C. (2007). Sebki Hindî. T. S. Halman, M. İsen & O. Horata (Ed.), *Türk Edebiyatı Tarihi* (Cilt 2, ss. 371–394). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Okay, O., Ayan, H. (1992). *Hüsn ü Aşk*. Dergâh Yayınları.
- Okumuş, Ö. (2024). Hind üslûbu (Sebki Hindî). *Edebiyat ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 17, 107–117.
- Zebîdî, M. (t.y.). *Tâcü'l-Arûs*, "sbk" md.